

A párkapcsolatok és a család változásainak fél évszázada Franciaországban. Demográfiai áttekintés

Arnaud Régnier-Loilier: Un demi-siècle d'évolution du couple et de la famille en France. Panorama démographique *Recherches familiales*, 2023. 1. sz. 83–103. o.

DOI: <http://dx.doi.org/10.3917/rf.020.0084>

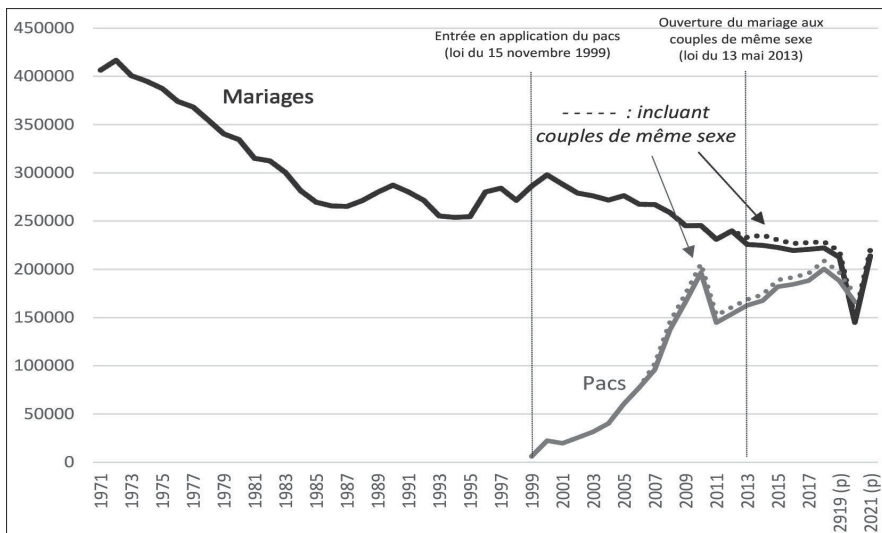
Az utóbbi évtizedek változásokat hoztak a francia családi formákban, a társadalom általános fejlődését tükrözve a gazdaság, a nemek viszonya, az intézmények szerepe, az individualizáció, valamint mindezek jogi leképeződése terén. A családkutatási folyóirat (*Recherches Familiales*) 20 éves születésnapjára készült áttekintés nagy vonalakban mutatja be a párkapcsolatok, a termékenység és a családi viszonyok alakulását Franciaország európai területén, statisztikai megközelítésben, az INSEE által évente publikált egyes demográfiai mutatók, valamint a párkapcsolatok alakulásával foglalkozó, időszakos adatgyűjtések alapján. A tengerentúli megyék és területek vizsgálatához nem álltak rendelkezésre kellően pontos és friss adatok.

TÁRGYSZAVAK: párkapcsolat, házasság, polgári szolidaritási egyezség (pacs – szerződéses élettársi kapcsolat), azonos nemű párok, válás, termékenység, családformák, iskolázottság, INSEE (Franciaország Statisztikai és Gazdaságelemzési Intézete), INED (Franciaország Demográfiai Kutatóintézete), Franciaország

Az 1960-as évektől fordulat állt be mind a házasságok társadalmi fontosságát és az esküvők számát, mind a válásokat illetően. Az évtized második feléig az együttélő párok szinte midegyike (97%) házas volt (*Buisson [2017]*). Az 1970-es évek elején a házasságkötések közel 90%-át egyházi közreműködéssel kötötték, 2010-től ez már csak az esküvők felére igaz. A házasságkötések számának visszaesését először a fiatalok párkapcsolatának terjedésével magyarázták, ám az ifjúkori együttéléseknek csak kisebb része torkollott gyors házasságkötésbe. A diákok szívesen választották az informális együttélést, hogy ne veszélyeztessék pályakezdésüket egy elhamarkodott házassággal (*Villeneuve-Gokalp [1990]*). Az 1960-as évek elejétől vált tömegessé a nők munkavállalása, majd 1965-től saját bankszámlát nyithattak és munkaszerződést is köthettek férjük hozzájárulása nélkül, pénzügyi függetlenséget biztosítva maguknak.

Így a házasság nem feltétlenül jelent kötelező választást az egyének párkapcsolati életútján, sőt általában nem is az első állomás; egyre ritkább, hogy valaki az első szexuális partnerével kötne házasságot. Ez utóbbi többnyire az alacsonyabb iskolázottságúaknál fordul elő. A házasság tehát már nem kizárólagos útja az egyik családi állapotból a másikba történő átmenetnek, akár az eredeti család elhagyásáról, akár a saját új család alapításáról legyen szó. A hosszabb iskolai tanulmányok általában elodázták az első együttélő kapcsolatok vállalását (*Rault-Régnier-Loilier [2015]*).

Az átlagos házasságkötési életkor 1970 és 2019 között több mint 12 évvel nőtt. Jelentősen csökkent az a társadalmi elvárás, hogy az együttéléshez és egy közös gyermekhez házasságkötés szükséges. Sok esetben inkább a gyermek érkezése ösztönzi a párokat kapcsolatuk legalizálására. Az átlagos házasságkötési kor emelkedése irányába hatnak az újráházasodások és a magasabb iskolai végzettség is.

1. ÁBRA: A házasságkötések és a polgári szolidaritási egyezségek (pacs) éves számának alakulása (1971–2020/2021.)

FORRÁS: Insee, *családi állapot statisztikái (házasságkötések); a belügyminisztérium statisztikai igazgatóságának részletes nyilvántartásai a polgári szolidaritási egyezségekről (francia rövidítéssel: pacs); az Insee számításai a pacs nemenkénti megoszlásáról 1999 és 2006 között. Franciaország európai területének adatai.*

SÖTÉTEBB GÖRBE: házasságkötések száma, pontosítottan (2013-tól) az egynemű pároké; világosabb vonal (1999-től): pacs száma, pontosítottan az egynemű pároké.

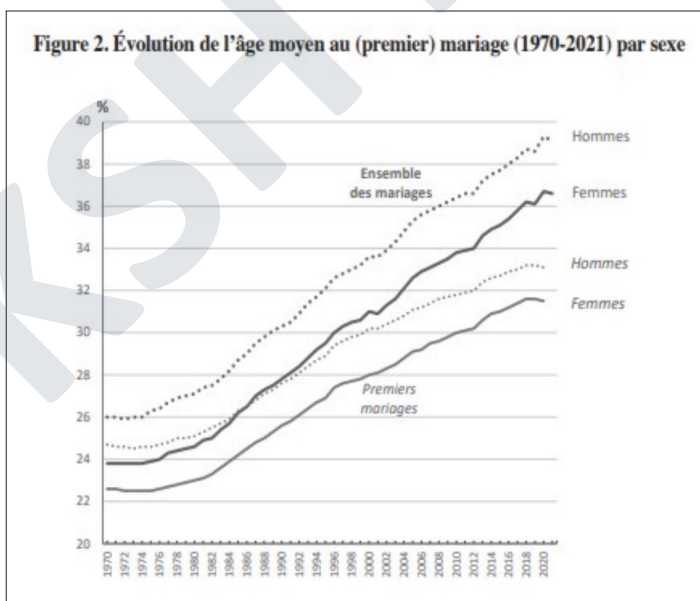
PÉLDA: 2000-ben 297 922 házasságkötés történt.

A változások ellenére Franciaországban – a többi nyugati ország többségéhez hasonlóan – a házasság marad a párkapcsolati együttélés legelterjedtebb formája. 2016-ban a párkapcsolatok 73%-a volt házasság, 20%-a szabad, informális együttélő kapcsolat és 7%-a pacs. Néhány évvel

rapodik, ugyanis a pacs választásával élők későbbi házasságkötése egyszerre ösztönzi mindkettő számának emelkedését.

A pacs az egynemű párok legalizálásának is eszköze lett, mielőtt 2013-ban, a világ országai között tizenegyediként, házasságkötésüket is lehetővé

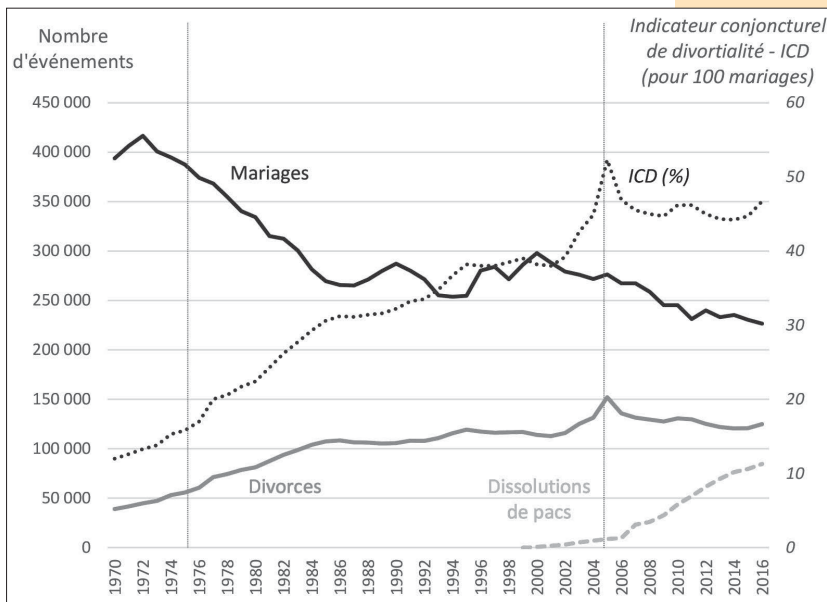
később azonban elkezdődött a pacs térnyerése a házasságok rovására: 2019-ben a házasságkötések száma meghaladta az újfajta szerződésekét, de a különbség egyre csökkent, azért is, mivel a házasságok egy részét éppen az addig pacs formában élők költötték. A 2020-as év a házasságkötések számában jelentős, 31%-os visszaesést hozott a pandémia következtében: a kijárási tilalom, az esküvők betiltása, majd a meghívottak számának korlátozása sok esetben a házasságkötések lemondását vagy elhalasztását eredményezte. A pacs számában csupán 11% volt a visszaesés, ugyanis itt csak a két személy vagy nagyon kis társaság megjelenése jellemző, sőt a közjegyző jelenléte nélkül is megköthető. A párkapcsolatok hivatalossá tétele tehát évről évre számszerűen gyarapodik, ugyanis a pacs választásával élők későbbi házasságkötése egyszerre ösztönzi mindkettő számának emelkedését.

2. ÁBRA: Az átlagos első házasságkötési kor alakulása (1970–2021.) nemenként

FORRÁS: Insee, *családi állapot statisztikák Franciaország európai területére. Az átlagos első házasságkötési kor számítása egy fiktív női generációra, amelyben mindenkinél az adott év első házasságkötési arányát tételezik fel.*

PÉLDA: a 2000-ben házasságot kötött nők átlagos életkora 31 év.

3. ÁBRA: A házasságkötések, a pacs és a házasságok megszűnésének száma (bal oldali skála) és a válási arány (jobb oldali skála) (1970–2016.)

FORRÁS: Insee, családi állapot statisztikák Franciaország európai területéről.

SÖTÉT GÖRBE: házasságkötések; világos görbe: válások; szaggatott: pacs-megszűnések; pontozott: termékenységi arány.

PÉLDA: 2016-ban 226 614 házasságkötés történt, 124 768 válást mondtak ki, 84 662 pacs szűnt meg (különválással vagy házasságkötéssel); a válási arány (100 házasságkötésre jutó válások száma) 46,7%.

tették. Ez is jelezte a szokások változását, háttérben a homoszexuális mozgalmakkal és a HIV-AIDS-járvánnyal. A szexuális nagykorúságot 1982-ben a törvény egységesen – a párkapcsolat jellegétől függetlenül – 15 évben állapította meg, 1993-ban pedig a WHO törölte a homoszexualitást a mentális betegségek listájáról.

2019-ben mintegy 8400 pacs és 6300 házasság megkötésére került sor azonos neműek között, ami a megfelelő összesnek 4, illetve 3%-át jelentette (Insee). Mindkét forma esetében gyorsan reagáltak a legalizálás lehetőségére régóta várakozóak: az engedélyezést követő évben a pacs-szerződések közel negyede azonos neműek között jött létre. Az azonos nemű társak a pacs esetében általában fiatalabbak, a házasság esetében viszont idősebbek a heteroszexuális pároknál. 2013-ban például a férfiak átlagos életkora az egynemű pároknál 49,8 év, míg a heteroszexuálisoknál 37,2 év, a nőké 43, illetve 34,6 év volt. Ezek a különbségek csökkentek a későbbi házassági kohorszok esetében. Az azonos nemű párkapcsolatban élők általában magasabb iskolázottak, túlreprezentáltak a magasabb vezető és szellemi foglalkozási kategóriákban, továbbá mind társadalmi, mind földrajzi értelemben erősebb a mobilitásuk.

Bár a válást már egy 1884-ben hozott törvény engedélyezte, azt kirívó túlkapások eseteire (házasságtörés, súlyos sértések és bántalmazások stb.) korlátozta. 1975-ben látott napvilágot a közös megegyezéses válás lehetősége, a válások számá-

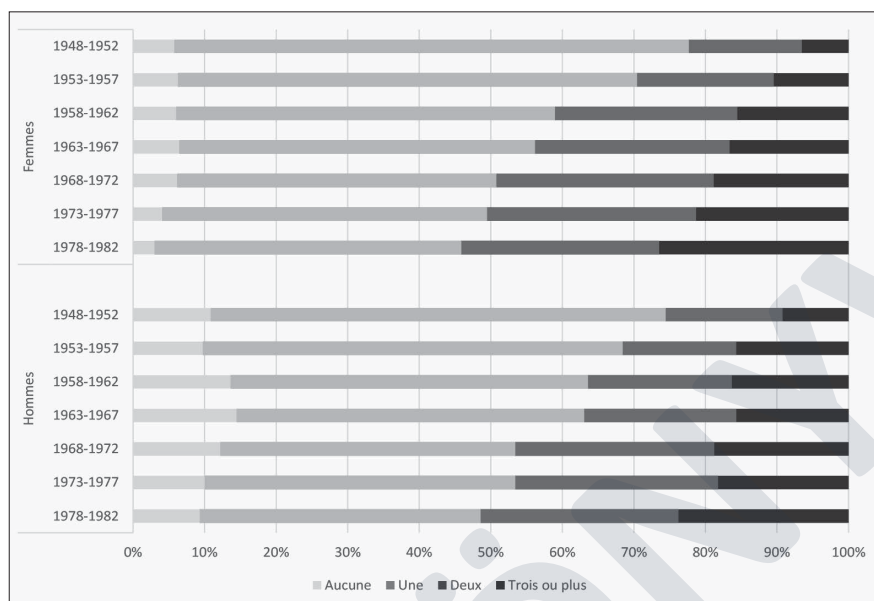
nak növekedése felgyorsult, évi 100 000 körül stabilizálódott az 1980-as években, majd a 2000-es évek elején ismét felgyorsult, és 2005-ben érte el maximumát. Egy 2004-ben hozott törvény kibővítette a válási indokokat, és enyhítette a megegyezéses válás feltételeit. Az 1970-ben kötött házasságok 9%-a szűnt meg 10 éven belül, a 2010-ben kötötteknél ez az arány 21%. A közös megegyezéssel történt válások aránya megnőtt (a 2004. évi 47%-ról 2016-ban 55%-ra), akárcsak az elfogadott válásoké (13%-ról 23%-ra), miközben az egyik fél hibájából kimondottaké jelentősen visszaesett (37%-ról 6%-ra). 2016 volt az utolsó olyan év, amikor a válások számáról csak a bírósági határozatok alapján lehetett tájékozódni, az ilyen válások száma 2017-től a töredékére csökkent. A közös megegyezésen alapuló válás ugyanis egy ügyvéd előtt aláírt magánokirat formájában lép érvénybe, bírósági közreműködés nélkül (kivéve, ha egy gyermek meghallgatást kér a szülei válása keretében).

A válási statisztikák azonban nem adnak teljes képet a különválásokról. 2011 és 2014 között évente körülbelül 265 000 nem szerződéses együttélés szűnt meg, amihez még hozzáadódott több tízezer pacs-szakítás, jóval több, mint a válások átlagos évenkénti száma (128 700) volt ugyanebben az időszakban (Costemalle [2017]). Az együttélés formáján túl a gyermekek megléte csökkenti a különválás valószínűségét, különösen a szabad együttélések esetében (Zilincikova [2017]). Bár az utóbbi években megnőtt az azonos nemű párokra vonatkozó

tanulmányok és statisztikai adatok száma, kevés az ismeret különvlásaikra vonatkozóan. Valószínűsíthető, hogy az ilyen kapcsolatok (főleg a nők-nél) kevésbé tartósak, mint a heteroszexuális párokéi. Az együttélés minden formáját összesítve igaz, hogy a párkapcsolatok megszűnésének aránya adott időszakban az évek haladtával folyamatosan nő, például az 1970 és 1979 között kezdett kapcsolatok 12%-a szakadt meg 5 év elteltével, a 2000 és 2009 közöttieknek már 28%-a.

általában nehezebben vállalják az összeköltözést új társukkal (Regnier-Loilier [2019]).

Az 1970-es évek elején a házasságon kívüli születés kivételt jelentett és szegénnyel járt: ezért is voltak a titokban végrehajtott abortuszok, illetve a házasságkötés előtti fogantatást követő, de még a szülést megelőző esküvők. Az 1804-es napóleoni törvénytől örökölt megkülönböztetés szerint a házasságban született gyermek „törvényesnek”, a házasságon kívüli pedig „természetesnek vagy

4. ÁBRA: A 30 éves nők és férfiak együttéléses időszakainak száma (a jelenlegit is beleértve) nemek és generációk szerint

0 1 2 3 vagy több

FORRÁS: Ined-Insee, Épic, 2014 – Az INSEE és az INED egyéni és párkapcsolati életpálya vizsgálata, 2014.

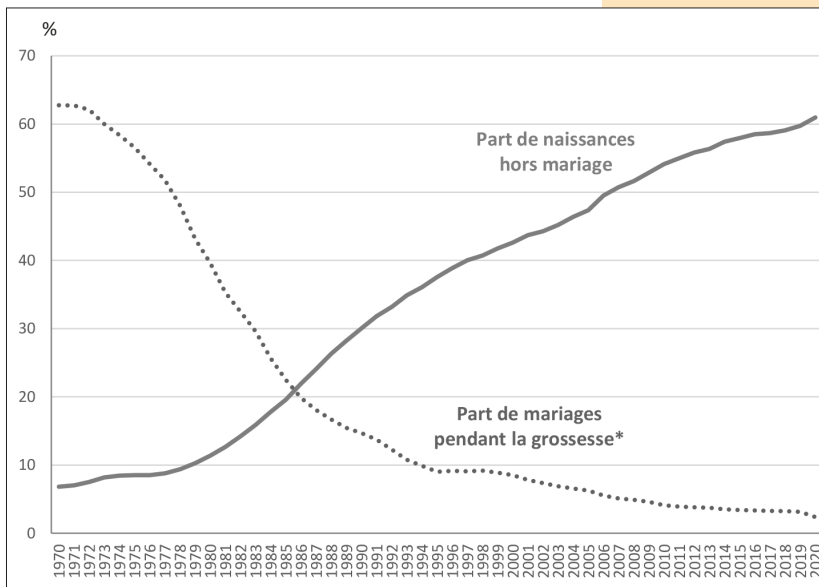
PÉLDA: az 1978 és 1982 között született 30 éves férfiak 23,8%-ának már legalább 3 együttéléses párkapcsolata volt.

A banálissá vált különválással az új kapcsolat létesítése is része lett az egyéni életpályáknak. Ennek egyik mutatója az olyan férfiak és nők arányának alakulása, akik egy adott évben kötött házasságuk előtt már voltak házások. 1970 és 1988 között jelentősen növekedett az ilyen új kapcsolatok aránya (5-6%-ról 14-15%-ra), majd az utóbbi 2 évtized során 18-19%-on stabilizálódott. Általában is elmondható, hogy a 25–50 évesek körében egy kapcsolat befejezését követő 5 éven belül az érintettek fele új partnerrel él együtt. Az évjáratok emelkedésével nő az egy adott életkorban megélt együttélő kapcsolatok száma.

Minél magasabb korban szűnik meg a kapcsolat, annál ritkább az új együttélő társ megtalálása. Ugyancsak nehezíti az új együttélés létrehozását a nők számára a szülői szerep, mivel sok esetben ők maradnak a gyermekekkel, ami korlátozza lehetőségüket a találgákra és visszatartja a lehetséges partnereket az elköteleződéstől. A különvált gyermekes szülők közül az idősebbek és a diplomások

törvénytelennek” minősült, és csak a szülők házasságkötésével vált törvényessé. Az öröklésnél is érvényesült, leszármazás szerinti megkülönböztetést jogszabályban csak 2005-ben oldották fel.

Az együttélő párkapcsolatokon kívüli születések aránya az utóbbi évtizedek során 5-6% körül stabilizálódott. Az első együttélés korának a hosszabb tanulmányokkal összefüggő későbbre tolódása miatt később érkezett az első gyermek is. A párkapcsolatban élők először a munkaerőpiacon kívánnak megjeleneni, majd bizonyosságot szerezni a párkapcsolat tartósságáról, illetve még élvezni a gyermek nélküli életet, mielőtt vállalnák a szülővé válást. Az 1968–1977-es női születési generációban az első gyermek születésének valószínűsége a párkapcsolat első 2 évében 34% az érettségivel nem rendelkezők, 21% az érettségizettek plusz még 2 év iskolával rendelkezők és 11% a felsőfokú diplomások esetében. Ráadásul az első gyermek érkezése egyre ritkábban következik be az első együttélő párkapcsolatban mind az anyák, mind az apák esetében. Az anyák átlagos

5. ÁBRA: A házasságon kívüli élve születések és a terhesség idején kötött házasságok arányának alakulása (1970–2020.)

{a házasság első 8 hónapjában született gyermekek száma / (a házasság első 8 hónapjában született gyermekek + a házasságon kívül születettek száma)} x 100

FORRÁS: Insee, *családi állapot statisztikák Franciaország európai területére.*

PÉLDA: 1970-ben a születések 6,8%-a házasságon kívüli volt; 1970-ben a házasságon kívüli fogantatást az ilyen esetek 62,8%-ában 8 hónapon belüli házasságkötés követte.

életkora első gyermekük szülésekor 1970 óta folyamatosan emelkedik. Az első gyermek „kései” születése – a nőknél 35, a férfiaknál 38 éves kor után – különösen a diplomások esetében gyakori.

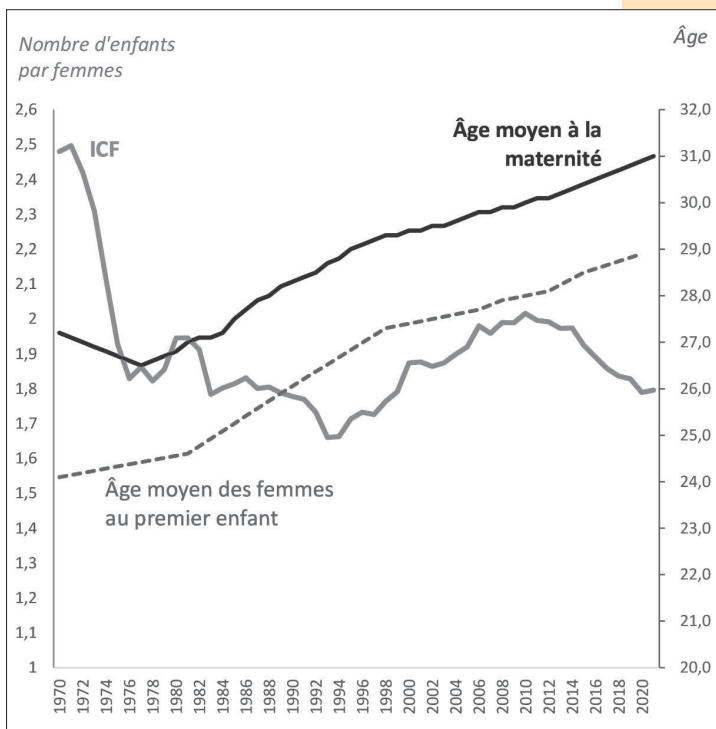
Az 1970-es évek első felében a hatékonyabb születésszabályozás (fogamzásgátlás és abortusz) eredményeként jelentősen csökkent az évenkénti születésszám és a termékenységi mutató, majd az utóbbi stabilizálódott, és európai viszonylatban az egyik legmagasabb lett. A befejezett termékenység úgy változott, hogy sokkal kevesebb nőnek van 4 vagy több gyermeke, és tartósan megerősödött a kétgyermekes családmódel. Más európai országoktól eltérően a végleges gyermeknélküliség aránya mérsékelt maradt (például 14% az 1961 és 1965 között született nőknél).

A párkapcsolati pályák változatossága hatással van a termékenység alakulására is. Nem ritka, hogy valakinek több társától is van gyermeke, például így van ez az 1958 és 1967 között született nők és férfiak 10%-ánál. Az új termékeny kapcsolatok végül a férfiak esetében valamivel magasabb befejezett termékenységet eredményeznek azokéhoz képest, akik soha nem váltak el (*Beaujouan [2010]*).

A különválások és esetleges új kapcsolatba lépések a családformák átértelmezésével jártak. 2020-ban a gyermekes családok 66%-ában élt két szülő csak saját kiskorú gyermekkel, 25%-ában élt egy szülő – ezek 85%-ában az anya – gyermek(ek)kel, és 9% volt a mozaikcsalád. 2018-ban a kiskorú gyermekek 68%-a élt mindkét szülőjével, 21% egy-

szülő családban és 11% mozaikcsaládban (*Algava-Bloch-Valles [2020]*). Ez utóbbiaknak közel felében van a jelenlegi párkapcsolatból született közös gyermek és egyúttal az egyik vagy mindkét társ egy korábbi kapcsolatából származó (hozott) gyermek, féltestvér is; 10%-ukban él olyan gyermek, akinek egyik társ sem vér szerinti szülője. E lakóhellyel összefüggő helyzetekhez további családformák sorolhatók, amelyek statisztikailag nehezebben követhetők, mivel napi, heti vagy egyéb időszakos változásokkal járnak, aszerint, hogy a gyermekek melyik szülőnél tartózkodnak (*Lapinte-Buisson [2017]*). Nem ritka ugyanis, hogy a különvált szülők gyermekei az apa és az anya lakóhelyei között ingáznak, ami felborítja a család egy háztartáshoz tartozásának elvét (*Dechaux-Le Pape [2021]*). A statisztikák általában mégis a közös lakás helyzetéből indulnak ki, homályban hagyva a családi helyzetek felsorolt sokféleségét és az együtt nem lakó párkapcsolatokat.

2011 és 2020 között az együttélő azonos nemű párok száma 170 000-ről közel 310 000-re nőtt. A női párok negyedében, a férfi párok nem egészen 6%-ában élt kiskorú gyermek. Mielőtt lehetővé vált a házasságkötés az egynemű párok számára, csak egyikük fogadhatott örökbe gyermeket még nőlenként vagy hajadonként, azóta azonban az ilyen párok adoptált gyermekeinek a törvény szerint két apjuk vagy két anyjuk van, egyértelmű családi viszonyokkal és megosztott szülői felügyeleti jogokkal. (Számos országban nem engedélyezett az örökbefogadás az ilyen párok számára.)

6. ÁBRA: A teljes termékenységi mutató és a szülő nők kora (első) gyermekük születésekor (1970–2020.)

FORRÁSOK: Insee, családi állapot statisztikák és népességbecslések. A születési sorszámok az 1968 és 2013 közötti népszámlálások, valamint a 2016. évi népszámlálási felvétel alapján kiigazítva.

Franciaország európai területe 1998-ig; azután Franciaország egésze Mayotte kivételével.

MAGYARÁZAT: a bal oldali skálán az egy nőre jutó gyermekek száma, a jobb oldali skálán a nők kora a szüléskor; a sötét görbe a nők átlagos korát mutatja gyermekük születésekor, a szaggatott vonal ugyanezt az első gyermek születésekor; a világosabb görbe a termékenységi mutató.

PÉLDA: 2020-ban a termékenységi mutató 1,8 gyermek/nő; a nők kora gyermekük születésekor (függetlenül attól, hogy hányadik gyermek) 30,9 év, az első gyermeküket világra hozó nők átlagos életkora 28,9 év volt.

A párkapcsolatok és családok sokféleségének részletesebb tanulmányozása a módszerek megújítását igényli, egyúttal dinamikusabb megközelítéssel az egyéni életpályák, valamint a kulturális és társadalmi vonatkozások terén. Ez a kutatás és a folyóirat számára is ösztönzést jelent a párkapcsolatok alakulásának, a különválásoknak, a gyermeknevelés körülményeinek, a rokonsági viszonyoknak, a szülői és nevelőszülői kapcsolatoknak, valamint a nemek közti viszonyoknak a tanulmányozásához, bár egyes sajátosságok megfigyelésében a statisztika eszközei korlátozottak.

Franciaország Európán kívüli megyéiben és területein az európai területéhez viszonyítva 2013-as adatok szerint a házasságkötési arány alacsonyabb, a termékenységi mutató viszont magasabb volt, igen magas a házasságon kívüli szülések aránya (közel 80%).

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- ALGAVA, E. – BLOCH, K. – VALLES, V. [2020]: En 2018, 4 millions d'enfants mineurs vivent avec un seul de leurs parents au domicile. *Insee Première*, 1788. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/4285341/ip1788.pdf>
- BEAUJOUAN, E. [2010]: Séparations, nouvelles unions : quelles influences sur la fécondité? *Population & Sociétés*, 464. sz. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19132/464.fr.pdf
- BUISSON, G. [2017]: Le recensement de la population évolue : de l'état matrimonial légal à la situation conjugale de fait. *Insee Analyse*, 35. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/3146177/IA35.pdf>
- COSTEMALLE, V. [2017]: Formations et ruptures d'union : quelles sont les spécificités des unions libres? In Demaison, C. et al. (szerk.): *France Portrait social*. Paris, Insee. 95–108. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/3197289/FPORSOC17.pdf>
- DECHAUX, J.-H. – LE PAPE, M.-C. [2021]: *Sociologie de la famille*. Paris, La Découverte.
- INSEE [2021]: *Mariages et Pacs*. Données annuelles de 1990 à 2021. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2381498>
- LAPINTE, A. – BUISSON, G. [2017]: Vivre dans plusieurs configurations familiales. *Insee Première*, 1647. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/2848839/ip1647.pdf>
- RAULT, W. – RÉGNIER-LOILLIER, A. [2015]: La première vie en couple. Évolutions récentes. *Population & Sociétés*, 521. sz. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/23603/population.societies.2015.521.first.cohabiting.relationships.en.pdf
- RÉGNIER-LOILLIER, A. [2019]: Nouvelle vie de couple, nouvelle vie commune? Processus de remise en couple après une séparation. *Population*, 1–2. sz. 73–101. https://shs.cairn.info/article/POPU_1901_0073/pdf?lang=fr
- VILLENEUVE-GOKALP, C. [1990]: Du mariage aux unions sans papiers : histoire récente des transformations conjugales. *Population*, 2. sz. 265–297. https://www.persee.fr/doc/pop_0032-4663_1990_num_45_2_3546
- ZILINCIKOVA, Z. [2017]: Quel est l'effet des enfants sur la stabilité des mariages et des cohabitations? Comparaison européenne. *Population*, 4. sz. 677–699. https://shs.cairn.info/article/POPU_1704_0677/pdf?lang=fr